

Személyes történelem

Tihanyi Lajos (1885–1938)

Ahogy a festőről **Spiró György** megemlékezett

STÍLSZERŰEN OLYASFAJTA portrét kellene felvázolnom Tihanyi Lajosról, amilyeneket ő, a 20. századi portré nagymestere festett és rajzolt egész életében: lényeglátót, jövőbe tekintőt, gunyorosat, kedveset, elfogulatlant, jellemzőt, érzelgősség nélküli szeretet által ihletettet, és néhány átgondoltan keresetlen ecsetvonással még a korszakot is oda kellene pingálnom, amelyben élnie adatott.

Csak hogy nem ismerhettem személyesen Tihanyi Lajost, nyolc évvel a születés előtt meghalt, és akit nem ismertem – vagy nagyon hasonló emberhez nem volt közöm az életben –, azt megrögzött realista lévén nem tudom ábrázolni. Tihanyihoz fogható emberrel nem találkoztam. A rövidke filmrészletben derűsen bolondozik, vonzó, kedves, örökifjú manó, jó lenne megsimogatni az okos fejét, és sokáig hallgatni, mit mesél. Bizonyos, hogy akik szerették, megértették, mit mond, és az avatottak talán szájáról is le tudnák olvasni, mint ahogy ő, a gyerekként megsüketült volt kénytelen. Ez az amatőr filmrészlet azonban önmagában megtévesztő. Ugyan nem eleve sötét hangulatúak Tihanyi képei, derűjét a gényeiben hordozta, amikor éppen tudott alkotni, de az ő portréi mind emberi mélységekről árulkodnak, és a modellek sorsa beléjük van írva.

Azt hiszem, vannak művészek, akik profik, vannak, akik dilettánsok, és vannak, akik e két állapot között ingáznak hol az egyik, hol a másik végletbe csapódva. A dilettáns az én szóhasználatomban nem pejoratív fogalom, az iskolák ellenében működő újítókat

jelent, akik a maguk módján nagyon is megtanulták a szakmát, de lelki leg többnyire egész életükben megszenvedik, hogy kívülről, magukat kirekesztettek vélvén indul-

tak. Úgy gondolom tehát, nem a tehetség különbözteti meg a profit a műkedvelőtől, hanem az önbizalom. Zsenik gyakran működnek dilettánsként – hogy nagy példát mondjak, ilyen Csontváry. De mondhatnám a Vámos Rousseau-t is, Tihanyi kedvencét. A dilettáns nagyok általában felépítik a maguk hasonlíthatatlan világát, befészkelik magukat és benne maradnak. Tihanyi hol teljesen eredeti, hol mások – a korabeli úttörők – műveire emlékeztető képeket festett, és tőlük néha kissé elmaradva, néha pedig a legbátrabbakat is megelőzve, végigalkotta a 20. század első harmadának legfontosabb modernista törekvéseit. Hogy ebben milyen szerepe lehetett annak, hogy rendszeres festői iskolázásban nem részesült, azt nem tudom.

Úgy látom, hogy a figuratív festészetből a teljes absztrakcióig tartó út, amelyet Tihanyi becsületesen és lelkesen végigjárt, voltaképpen elszegényedéssel és kiüresedéssel járt.

Különösnek tartom, hogy Tihanyi a maga nagy tehetségével mekkora igyekezettel vetette bele magát a fejlődésbe, vagyis abba, amit a kor annak látott, és magát festészeti médiummá képesítvén a világábrázolás után eljutott a világ-egyenletig. Az a gyanúm, hogy a 20. századi, lassanként merőben ideologikussá váló művészet alapkérdéséről van szó, amelyet most egyetlen nagyszerű festő kiállításán láthatjuk világosan. Ez a fajta gondolkodás, úgy tűnik, még a szakmailag erős festőt is igyekvő utánzóvá teszi, szárnyait lenyesegeti, a külvilág felé vakká teszi. Az emberábrázolásból és a konkrét tájábrázolásból az érzelemmentes, elszürkülő, üres formákig tartó útban van valami szorongató. Fellázad a néző a lelke mélyén: talán nem egészen erre való az a végtelenül sok szín, hang és forma, amiből az emberi fantázia építhet.

Akár mappát cipelő karikatúrista is lehetett volna, aki kávéházzal kávéházra jár, és aprópénzért akárkit felvázol. A szemlélete azonban nem a karikatúristaé. Ő nem kegyetlen. Nem a születési, külsődleges jellegét hangsúlyozza túl

portré az 1910-es évekből

kajánul, hanem résztvevően mélyebbre tekint. Nem felismerhetővé tesz, hanem megért. Hihetetlen, milyen rajzot készített Adyról: kicsi, nyomorult emberke a hatalmas, riadt, mindentudó szemével! Ha Ady fordítható lenne, Tihanyi rajza Picasso egyvonalas Balzac-rajzával együtt égne bele milliók emlékezetébe. Aki nem tudja, kicsoda Fülep Lajos, azért a gótikusan angyalvállú, tünődő szatír szellemét – valamilyen mágnes féloidalasan az ég felé húzza – pontosan látja. A számunkra ismeretlen Ciaclan Virgil képével is hosszan tudunk szembenézni, egyéb forrásból nem kell tudnunk a modelltől semmit.

A következetes, teljes absztrakcióig jutó Tihanyi nem mondott le az emberábrázolásról. Nem volt szíve megtenni. Belerakta a kubizmus leleményeit a portréba, ettől áldásosan stilizáltak lettek, de konkrétak és egyszerűek maradtak. A hajdani modell Kassák idősején mintha azért óvakodott volna megöregedni, hogy olyan maradjon az élete végéig, amilyenek Tihanyi megfestette. Babits mintha a festményen ábrázolt önmagává öregedett és szomorodott volna tudatosan.

Tihanyi portréi karakteresek, de a festő lelke beléjük költözött. Ezek is önarcképek a maguk módján. Magunkból tudunk csak megismerni másokat, ez a korlátunk és ez az erőnk. Tihanyi a szeretetben volt erős igazán. ■

A szerző író, írása részlet a Kogart Galéria Tihanyi-kiállításán elmondott megnyitóbeszédéből